

Tilburg University

Rechtsgevoel, de basis van ons recht

Gommer, H.

Published in:
De mens achter het recht

Publication date:
2009

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Gommer, H. (2009). Rechtsgevoel, de basis van ons recht. In *De mens achter het recht* (pp. 63-69). Unknown Publisher.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Rechtsgevoel, de basis van het recht

Hendrik Gommer*

Inleiding

‘Het recht biedt een enorme rijkdom aan redeneervormen met hun eigen criteria en methoden die niet voldoen aan de strenge eisen van de logica’, concludeert Royakkers naar aanleiding van zijn analyse van een aantal juridische redeneringen. Hij voegt daaraan toe dat het meest wezenlijke belang van het recht rechtvaardigheid is en niet de waarheid. Dat vereist inlevingsvermogen en gevoel voor sociale verhoudingen.¹ Deze constatering raakt de grondslagen van het recht en heeft mijns inziens vergaande consequenties. De controverse wetenschap versus rechtsgeleerdheid zit er in besloten, maar vooral ook de tegenstelling rede versus gevoel. De vraag moet gesteld worden of recht in essentie wel een vak is dat op enkel rationele manier beoefend kan worden? Eerder stelde ik in Trema dat rechtspraak voor een belangrijk deel afhankelijk is van de intuïtie. De intuïtie brengt een ir-rationeel element in de rechtspraak, waardoor de rechtspraak van rationele beoordeling tot rechtvaardige beoordeling kan worden. Er is eerst het rechtsgevoel en dat wordt vervolgens gerationaliseerd en uiteindelijk geijkt aan de wet met behulp van de motivering.²

De vraag dient zich aan of recht in zijn essentie wel gevonden kan worden door de rede. Moeten we voor de essentie niet op zoek naar de diepste drijfveren van de mens?

In dit artikel wil ik mijn stelling dat recht begint bij onbewuste denkprocessen verder uitbouwen aan de hand van biologische inzichten. Hoe is de door Royakkers gesignaleerde spanning tussen logica en recht te verklaren? Is het goede te vinden door rationele reflectie of komt het rechtsgevoel ‘uit onze botten’?

De doorslaggevende functie van de intuïtie

Royakkers meldt dat alleen eenvoudige gevallen door juridische kennissystemen kunnen worden opgelost. Moeilijke gevallen vereisen intuïtie die moeilijk toegankelijk is voor een exacte analyse. Eerder schreef ik daarover dat het in dergelijke gevallen een ‘God zegene de greep’-beslissing wordt, waarna het fenomeen van de ‘postdecisional dissonance reduction’ ontstaat.³ Nadat de keuze is gemaakt, worden de rationele opvattingen in overeenstemming gebracht met het irrationele oordeel, in plaats van andersom. Dit fenomeen lijkt krachtiger te worden naarmate de situatie complexer wordt en er meer op het spel staat. De beslisser lijkt vooruit te vluchten uit de complexe situatie door een irrationele keuze te maken en die achteraf te rationaliseren.⁴ We projecteren ons bewustzijn op beslissingen die door het onbewuste denken genomen zijn.⁵ Deze denkwijze vindt ongetwijfeld zijn oorsprong in de evolutionaire ontwikkeling van de mens. Als hij in gevaarlijke situatie een beslissing moet nemen, moet deze

* Dr. Mr. Gommer is docent Encyclopedie van het recht aan de UvT en docent Rechtsfilosofie en –sociologie aan de UvA. Hij studeerde recht, theologie en biologie en doet onderzoek naar biologische grondslagen van het recht.

¹ L.M.M. Royakkers, ‘Logica en recht: een onhoudbaar huwelijk’, *Ars Aequi* 2009, p. 11-20.

² H. Gommer, ‘Onbewuste denkprocessen maken motivering tot noodzaak’, *Trema* 2007, p. 127-134.

³ Gommer 2007.

⁴ R. Knox & J. Inkster, Postdecision dissonance at post time, in: *Journal of personality and social psychology* 1968, p. 319; zie ook E. Runia, *Geschiedenis plegen*, lezing gehouden voor de Faculteit der Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen op 17 mei 2006.

⁵ T.D. Wilson, *Strangers to ourselves*, London: Belknap 2002, p. 105; A. Dijksterhuis, ‘Think different’, in: *Journal of personality and social psychology* 2004 pag. 586-599 .

snel genomen worden. Pas achteraf is er tijd om te beredeneren wat er werkelijk gebeurd is. Zodoende wordt juist in complexe en zwaarwegende situaties eerder een beroep gedaan op het onbewuste, het brein valt terug op de denkwijze waar het tijdens zijn evolutie heen het meeste profijt van heeft gehad. Beslissingen over wat recht is en wat niet, wat rechtvaardig is en wat niet, wat goed is en wat niet, vinden dus in eerste instantie onbewust plaats. Daarbij speelt ons bewuste, onze ratio, de rede, een ondergeschikte rol.⁶

De beslissing voer rechtvaardigheid of wat wel of niet mag komt zodoende voor een belangrijk deel uit 'emotie'. Emotie die een onbewuste reactie is op een impuls die een overlevings- of voortplantingsdrift triggert. Doordat emotie voortkomt uit de diepere lagen van onze hersenen en daardoor onbewust al ons denken doortrekt, misschien wel ten grondslag ligt aan ons denken, zijn emoties niet te scheiden van rationele overwegingen. In de hedendaagse rechtsfilosofie is men daar echter nog niet altijd van overtuigd.

Afwijzing van een biologische grondslag

De rechtsfilosoof Finnis kiest zijn startpunt voor de grondslag van het recht zelfs in de menselijke rede. Hij meent dat er geen ethische normen afgeleid kunnen worden uit de natuur.⁷ De 'basic human goods' zijn te vinden door rationele reflectie. Mede daarom komt hij tot de conclusie dat 'kennis' één van de 'basic goods' is.⁸ Volgens Thomas van Aquino zou het goede gedeeld worden met alle andere schepselen,⁹ maar Finnis meent dat de mens toch radicaal verschilt van dieren doordat hij bijvoorbeeld schaamte en schuld kent.

Van Aquino spreekt juist van een 'neiging' tot zelfbehoud, voortplanting, sociaal gedrag en de waarheid van God. Alleen door deze natuurlijke neiging te volgen kan de mens het goede doen.¹⁰ De mens wordt als het ware naar deze orde gedreven. Alle schepselen leven naar deze heilige orde. Er is dus geen ratio nodig om zich volgens deze orde te gedragen. Maar alleen rationele wezens kunnen deze orde herkennen. Er is weliswaar geen verplichting om naar deze orde te leven, maar er is simpelweg geen alternatief.¹¹

Van Aquino meent dus dat normen voortkomen uit het feit dat de mens een sociaal wezen is. Doordat God deze normen in de natuur heeft gelegd, zal de mens toch indirect hogere, goddelijke beginselen nastreven. Hedendaagse rechtsfilosofen als Finnis menen echter dat normen voortkomen uit de waardering van de mens, waarbij men er veelal impliciet van uit gaat dat deze waardering van een ander niveau is dan de (biologische) feiten. Zoals ook Finnis meent, ontstijgt de mens daarmee zijn dierlijke driften. Mill onderbouwde deze gedachte door erop te wijzen dat de natuur wrede is. Wat er in de natuur gebeurt aan vreselijke dingen, keuren wij af en bestraffen we met levenslang en dus kunnen onze normen niet uit de natuur voortkomen. Onze normen zijn juist tégennatuurlijk.¹² Volgens Kelsen is de gedachte dat normen uit biologische feiten zouden voortkomen een rudiment van het animistisch bijgeloof waarbij men gelooft dat de geestelijke wereld in de natuur manifesteert. Alleen primitieve stammen denken dat de natuur geestelijke verworvenheden kan voortbrengen.¹³ Kelsen verwerpt dus de gedachte dat er hogere beginselen in de natuur aanwezig zouden zijn en concludeert daaruit dat de natuur in het geheel geen geestelijke verworvenheden kan

⁶ H. Gommer, *Onder de rechter*, Nijmegen: Wolf legal publishers 2008, p. 42-52.

⁷ J. Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, Oxford: Clarendon Press 1980, p. 34 en 374.

⁸ J. Finnis, 'Foundations of practical reason revisited', *American Journal of Jurisprudence* 2005, 109.

⁹ Aquinas, *Summa Theologica* I, II, 95, art. 2c.

¹⁰ P.C. Westerman, *The disintegration of natural law theory*, Leiden: Brill 1997, p. 24.

¹¹ Westerman 1998, p. 30-33.

¹² J.S. Mill, 'Nature', in: *Three Essays on Religion: Nature, the Utility of Religion, and Atheism*, London 1874, p. 3-65.

¹³ H. Kelsen 'Foundation of the Natural Law Doctrine', in: J. Finnis (ed.), *Natural Law*, Aldershot 1991, p. 125-153.

voortbrengen. Westerman komt na een grondige studie van enkele natuurrechtfilosofen zelfs tot de conclusie dat het niet zinvol is om zelfs maar te proberen tot een nieuwe rechtstheorie te komen die zijn fundamenteën in de biologie zoekt. Het is niet mogelijk om een ultiem fundament te vinden, omdat het tot nu toe ook niet gelukt is en er kan weinig gewonnen worden door een constante zoektocht naar rechtvaardiging en verklaringen op een dieper niveau. Het probleem van de vertaling van de fundamenteën naar het recht is bovendien onoverkomelijk gebleken. Als er al biologische fundamenteën gevonden zouden kunnen worden, dan kunnen daar nog geen verplichtingen van afgeleid worden. Westerman meent daarom dat het beter is het recht te zoeken in de verscheidenheid. Rechten, procedures, richtlijnen, ze zijn allemaal elementen die samen een uiteindelijke waarde zoals 'democratie' vormen. Zij vormen de componenten van een systeem dat in cirkels van interactie tot waarden leidt.¹⁴

Nussbaum verzet zich tegen dit anti-essentialisme. Zij meent dat er fundamentele menselijke behoeften zijn aan te wijzen. Deze noties zijn zelfs noodzakelijk om tot opvattingen over sociale rechtvaardigheid en sociale verdeling te komen. Dankzij de rede kan de mens uit deze basisbehoeften normen afleiden. Nadat de mens erkend heeft dat er een gemeenschappelijke menselijkheid is, kan hij ook vast stellen wat er nodig is om die gemeenschappelijke behoeften te beschermen.¹⁵

Nussbaum meent echter ook de fundamentele levensbehoeften te kunnen loskoppelen van biologische predisposities, want de menselijke seksualiteit is niet gelijk aan de dierlijke, omdat mensen de seksualiteit kunnen regelen met behulp van de 'praktische rede'. In biologisch perspectief een overschatting van de menselijke rede. De gegeven antwoorden zijn bovendien allerminst bevredigend. Finnis, Mill, Westerman, Nussbaum, ze hanteren impliciet een dualistisch wereldbeeld, waarbij er normen lijken te bestaan los van de fysieke mens. Normen waarmee de mens zijn dierlijke natuur, lees biologische predisposities, kan ontstijgen. Volgens Nussbaum kunnen we op dit manier zelfs aan een hoger doel toe komen, de ontplooiing van de mens. De onbepaaldheid is daarmee echter niet opgelost, louter voor ons uitgeschoven. Want waar komen die externe normen dan vandaan? Zouden er normen zijn als er geen mensen waren? Zouden er, met andere woorden, normen zijn als er geen DNA zou zijn? Vanuit een monistische wetenschap als de biologie moet daar een monistisch antwoord op gegeven worden. Er zijn geen normen zonder mensen, dus normen moeten linksom of rechtsom uit mensen voortkomen. Maar is er dan geen sprake van een drogreden, een drogreden waar we normen uit feiten dreigen af te leiden?

Hume en de natural fallacy

De stelling dat normen niet afgeleid zouden kunnen worden van feiten wordt aan Hume toegewezen. Als we de bewuste passage echter goed lezen, dan blijkt dat Hume wel degelijk de menselijke geaardheid beschouwt als bron van ons recht. Wat 'ought' kan niet afgeleid worden door de rede, noch kan het gefundeerd worden in objecten als zodanig. Het 'ought' zit op dezelfde lijn als gevoelens c.q. hartstochten. Moraal is geen eigenschap van objecten of gebeurtenissen, maar wordt door de waardering van de mens eraan toegekend. Deze waardering gebeurt op grond van irrationale hartstochten, waarna deze gevoelens achteraf gerationaliseerd worden. Moraal én recht komen voort uit deze innerlijke geneigdheid.¹⁶ De norm wordt volgens Hume dus niet door middel van een logische redenering van feiten afgeleid, maar door gevoelens die door de feiten worden opgewekt. De conclusies van Royakkers sluiten zo gezien haarfijn aan bij de gedachten van Hume. Het recht kan niet

¹⁴ Westerman 1998, p. 287-297.

¹⁵ M. C. Nussbaum, 'Human Functioning and social Justice', *Political Theory* 1992, p. 202-246.

¹⁶ Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book III, Part 1, Section 1.

logisch zijn, want het vindt zijn grondslag in de hartstochten, de gevoelens van de mens. Normen kunnen dus wel van feiten worden afgeleid, niet door de rede maar door tussenkomst van menselijke gevoelens. Hume nam daarbij afstand van de gedachte dat normen ingevingen zijn van een hoger goed. Normen zijn integendeel een direct gevolg van de irrationele menselijke waardering. Pas achteraf wordt deze waardering gerationaliseerd en eventueel toegeschreven aan een hoger goed. Tot op zekere hoogte kan er een verband tussen deze gedachte en die van Thomas van Aquino gevonden worden.

Van Aquino en de hedendaagse biologie

De mens neigt volgens Van Aquino tot zelfbehoud, voortplanting, sociaal gedrag en de waarheid van God.¹⁷ Het woordje ‘neigt’ wijst op de idee dat het hier blijkbaar gaat om neigingen, gevoelens, driften, hartstochten waar niet aan valt te ontkomen. Deze gedachte van Van Aquino sluit opmerkelijk goed aan bij opvattingen in de huidige biologie. Als product van de evolutie streeft de mens inderdaad naar zelfbehoud en voortplanting. Zelfbehoud en voortplanting zorgen ervoor dat het menselijk DNA in stand blijft en doorgegeven. Zouden mensen zich niet voortplanten en massaal zelfmoord plegen, dan zou niet alleen de mens, maar ook het menselijk DNA gauw verdwijnen. Alleen de genen¹⁸ van de mensen met een sterke overlevings- en voortplantingsdrift hebben op die wijze tot op heden standgehouden. Om te overleven en om zich te kunnen voortplanten heeft de mens toegang tot voorzieningen en bescherming tegen gevaren nodig. Sommige dieren zijn sterk genoeg om dat op solitaire wijze af te kunnen.¹⁹ Andere dieren, vaak zwakkere dieren, zoeken de bescherming in een groep. De groep maakt de kans op overleven van de individuen groter. De mens is ook zo een sociaal organisme. Door te streven naar sociaal gedrag wordt het individu niet uit de groep gestoten en is de kans op overleven voor de op zichzelf zwakke mens groot. Het feit dat mensen sociale gemeenschappen vormen, betekent dat de ‘a-socialen’ het in het verleden hebben afgelegd tegen de socialen. Conformerend aan de normen leverde bescherming op voor de groepsleden en om de groepsorde te handhaven was het straffen van free riders noodzakelijk. De sociale samenhang wordt enorm versterkt als groepsleden in hoge mate bereid zijn om free riders en ‘valsspelers’ te straffen.²⁰ Mensen worden dus tot orde gedreven, of ze willen of niet. Het zit in onze genen, omdat voorouders die zich conformeerden aan de groepsregels en free riders straffen, overleefden. Zij kregen bescherming van de groep en konden profiteren van gezamenlijk veroverde voorzieningen. Groepsorde is zogenoemd een evolutionaire adaptatie om slachtofferschap te voorkomen. De groepsleden organiseren zich om zich te wapenen tegen free riders.²¹ De mens benoemt datgene als ‘goed’, dat goed is voor het zelfbehoud, de voortplanting én wat goed is voor de groep in praktische zin. Een evenwichtige verdeling van middelen is van levensbelang voor een groep. Als er regels zijn om dit evenwicht te handhaven, levert dat een evolutionair voordeel op.²² De groepsleden handelen gevoelsmatig al op een ‘rechtvaardige’ manier, mede omdat dit strookt met hun biologische predisposities. Hun lagere hersendelen veroorzaken een negatieve emotie als er geen sprake is van een ‘rechtvaardige’ verdeling. ‘Rechtvaardig’ is dan een evenwichtige verdeling van de resources over de groep. Groepsleden die zich aan

¹⁷ Westerman 1998, p. 24.

¹⁸ Genen zijn in feite bouwstenen van het DNA die de blauwdruk vormen voor organen, waaronder de hersenen, en diverse processen in het lichaam.

¹⁹ Denk bijvoorbeeld aan de kreeft, de arend en de tijger.

²⁰ E. Fehr & S. Gächter, ‘Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments’, *American Economic Association* 2000, p. 980-994.

²¹ J.D. Duntley & T.K. Shackelford, ‘Darwinian foundations of crime and law’, *Aggression and Violent Behavior* 2008, p. 373-382.

²² Rehbinden 1983.

deze orde onttrekken worden gestraft door groepsleden, waardoor de kansen op vermeerdering van deze overtreders afnemen.²³ Deze emotie veroorzaakt afkeuring en bepaalt de menselijke moraal. Wat wel of niet mag wordt zodoende ingegeven door emoties die een lichamelijke reactie zijn op evolutionair nadeel dat dreigt als men niet krijgt waar men denkt recht op te hebben. Dat kan door misbruik door machthebbers, dat kan door diefstal of fraude of doordat afspraken niet worden nagekomen. Zodra een free-rider opstaat, is dat in het nadeel van alle groepsleden en zullen ze onmiddellijk reageren, nog voordat ze erover nagedacht hebben.

Voorzover het streven naar het goede, naar het willen voldoen aan de groepsorde, nog niet in de genen zat, wordt het vanaf de geboorte aangeleerd. Het kind merkt al gauw dat het voor zijn leven afhankelijk is van de welwillendheid van zijn moeder, het observeert en past zijn gedrag daar (uiteraard onbewust) op aan. Het wordt beloond voor gehoorzaamheid en gestraft voor ongehoorzaamheid. Snoep mag pas gegeten worden als dat gegeven wordt en het afpakken van het speelgoed van je zusje is verboden. Kinderen die dergelijke simpele orderegels niet leren begrijpen, zullen zich uiteindelijk niet kunnen handhaven in de maatschappij. Ze zullen uit de groep worden verstoten en minder kansen tot overleving hebben. Acceptatie van straf en gehoorzaamheid maken deel uit van de neiging tot zelfbehoud. Door naar anderen te kijken, door te imiteren, leert het kind onbewust wat van hem verwacht wordt. Ver voordat hij cognitief de regels leert begrijpen.²⁴

Het begrijpen van de regels komt dus ná het leren van regels, ná het onbewust streven naar sociale orde, ná de diepe neiging tot zelfbehoud. Door het volgen van deze neiging, die bij de mens onder andere inhoudt dat hij zich naar de regels van de groep gedraagt en zich geen free rider toont, kan de mens het 'goede' doen. Zijn mogelijkheid tot reflectie maakt het vervolgens mogelijk om deze biologische mechanismen te onderkennen en er een systeem in te ontdekken.

Discussie

De voorgaande analyse heeft enkele belangwekkende consequenties.

Allereerst moeten we concluderen dat ons recht zijn oorsprong vindt in onbewuste processen die te herleiden zijn tot sterke overlevingsdriften, waarbij groepsorde een middel is om te overleven. Het rechtsgevoel zit veel dieper dan het cognitief aanleren van regels. Het rechtsgevoel komt inderdaad vanuit onze botten. Regels en wetten zullen in eerste instantie bijdragen aan het 'codificeren' van dit rechtsgevoel. Naarmate regels meer ingaan tegen dit rechtsgevoel, zullen ze minder efficiënt zijn dan wel nageleefd worden.²⁵ De ratio gaat dan immers in tegen de het gevoel, waardoor er dan eerst een innerlijke spanning overwonnen moet worden.

Recht kan bovendien niet gevangen worden door de logica, omdat er een belangrijk irrationeel aspect aan het recht zit, dat gedreven wordt door sterke evolutionaire impulsen. In het recht kennen we mede daarom 'open normen' als 'redelijkheid en billijkheid' om de cognitieve regels zoveel mogelijk te kunnen laten aansluiten bij het rechtsgevoel.

Een normatief oordeel is vanuit biologisch oogpunt een menselijke waardering van een bepaalde situatie in het licht van natuurlijke selectie. Mensen 'behoren' zich op een wijze te gedragen die het beste is voor henzelf en de groepsorde. Dit behoren als gevolg van de

²³ Rosas 2008; Fehr & Gächter 2002.

²⁴ C. Engel, 'Learning the law', *Journal of Institutional Economics* 2008, p. 275-297.

²⁵ Zie ook: R.J.S. Schwitters, *Recht en samenleving in verandering*, Deventer: Kluwer 2000, p.186: 'Wetgeving die alleen vertrouwt op fysieke dwang en geen steun vindt in gewoonten, morele overtuigingen en eigenbelang kan nauwelijks effectief zijn.'

biologische feiten is zozeer verplichtend, dat er niet aan te ontkomen valt. Individuen die zich aan deze groepsorde onttrokken, waren in vroeger era's min of meer ten dode opgeschreven nadat zij door de groep waren uitgestoten. Conformisme aan de groepsnormen was van levensbelang.

Normatieve oordelen kunnen dus wel degelijk voortkomen uit biologische feiten. De zogenaamde 'natural fallacy' is daarom op zichzelf een denkfout. De denkfout komt voort uit de gedachte dat het rechtssysteem cognitief van aard is en dus de wetten van de logica moet volgen. Ons rechtssysteem is echter gegrondvest op irrationeel rechtsgevoel, dat niet de regels van de logica volgt. De rechter lost dit probleem al eeuwen op door bij zijn beslissing niet alleen logica toe te passen, maar ook zijn intuïtie te gebruiken om feiten aan regels te koppelen. Feiten passen immers pas binnen regels, nadat ze geïnterpreteerd zijn, dat wil zeggen gewaardeerd worden overeenkomstig ons rechtsgevoel. Het is zagezien niet de wet die in eerste instantie de doorslag geeft, maar de intuïtie, het rechtsgevoel. Pas als de intuïtie de keuze gemaakt heeft, komt de wet aan de beurt bij wijze van ijking aan de afspraken die wij gemaakt hebben binnen onze samenleving.

Het is maar goed ook dat recht niet alleen op cognitieve regels is gebaseerd, want dan zou dit grote 'onrechtvaardigheden' tot gevolg kunnen hebben, zo ontdekte Radbruch al tijdens de tweede wereldoorlog. Machthebbers zetten de regels naar hun hand, om zodoende de wet te gebruiken om hun eigen doelen na te streven ten nadele van groepsgeleden. Biologische inzichten ondersteunen die gedachte. Recht kan pas 'rechtvaardig' zijn als het ook aansluit bij het rechtsgevoel. Het rechtsgevoel dat mede bepaald wordt door emoties uit evolutionair oude hersendelen, emoties die onmiddellijk optreden op het moment dat wij menen dat wij of personen in onze groep niet krijgen wat we menen dat ze verdienen.

Aangezien rechtsgevoelens eigenlijk lichamelijke reacties zijn op gebeurtenissen om ons heen, moet geconcludeerd worden dat we bepalen wat rechtvaardig is door met een feitelijke reactie te reageren op feiten. Wij bepalen dus was mag en niet mag door met feitelijke reacties een onbewuste norm aan feiten te koppelen. In die zin leiden we dus normen af van feiten door gebeurtenissen in onze omgeving te interpreteren met behulp van biologische processen in het licht van hun impact op onze overlevingskansen. Het begrip rechtvaardigheid heeft zodoende wel een universele component, maar zal desalniettemin per persoon verschillend ingevuld worden. We vinden allemaal dat iemand moet krijgen wat hij verdient, maar zullen tegelijkertijd vinden dat wijzelf of onze groepsleden meer verdienen dan anderen.

Door het rechtswetenschappelijk onderzoek te beperken tot de uitspraak van de rechter en de rationele wijze waarop deze de rechtsbronnen toepast, mist men een belangrijke factor – misschien wel de belangrijkste factor - die noodzakelijk is om rechterlijke uitspraken te kunnen begrijpen en voorspellen. Het laat bovendien zien dat een zekere variatie in rechterlijke uitspraken onontkoombaar is en per definitie zal voorkomen bij rechtvaardige rechtspraak. Bestudering van biologische factoren in het recht en de rechtspraak zal daarom het inzicht in het recht kunnen verbeteren.

Conclusie

Recht en logica gaan niet (zomaar) samen, zo concludeerde Royakkers. Dit sluit aan bij de stelling dat de rechter zijn intuïtie nodig heeft om tot feiten en regels aan elkaar te koppelen. Hoewel veel juristen nog menen dat het recht een zaak van geleerdheid is, moet uit biologisch oogpunt anders geconcludeerd worden. Het recht is een middel op de groepsorde te bewaren, waardoor intensieve samenwerking mogelijk is. Free riders en 'valsspelers' worden gestraft, zodat het voor individuen loont om zich te conformeren aan de groepsorde. Conformisme levert evolutionaire voordelen op, doordat de groep bescherming en toegang tot voorzieningen biedt. Dit gegeven is een gevolg van het feit dat genen die een dergelijke vorm

van samenwerken mogelijk maken zich in de menselijke populatie hebben verspreid. De mens is een sociaal wezen en heeft daardoor gevoel voor rechtvaardigheid, dat wil zeggen een gelijke verdeling van voorzieningen, ontwikkeld. Dit rechtsgevoel is diep geworteld in de mens. Pas in een later stadium wist de mens dit rechtsgevoel onder woorden te brengen in regels. Daardoor komt ook nu nog het gevoel eerst en dan pas de ratio, eerst intuïtie dan de wet.

Rechtsnormen ontstaan uit biologische feiten, echter niet via een logische constructie, maar doordat het rechtsgevoel het mogelijk maakt om blote feiten te waarderen in het licht van de evolutionaire voordelen voor menselijke genen. Deze rechtsnormen zijn sterk verplichtend, omdat zij die zich niet aan de groepsorde conformeren het risico lopen uitgestoten te worden, met alle nadelen van dien.

De doelloze interactie tussen genen en omgeving, geeft aldus het recht een doel. Het doel van recht is zagezien dat mensen zich aan de groepsorde conformeren, opdat de overlevingskansen van de individuen in de groep groter worden.

Doordat in het recht het rechtsgevoel een minstens even belangrijke rol speelt als de ratio van het recht, is het noodzakelijk om ook biologische factoren in het recht te bestuderen, wil men het recht goed leren begrijpen.